

met szentelt az amerikai–magyar viszonyoknak és a szovjet–magyar gazdasági kapcsolatoknak, mint például az 1945-ös szovjet megszállásnak vagy a sztálinista koncepciók pereknek, s így az utóbbi témák taglalásakor elsődlegesen más szerzők műveiből merít.

Borhi könyve alapvetően összefoglaló jellegű alkotás, egyetemi oktatás céljára felettebb alkalmas. A magyarra lefordított külföldi szakmunkák közül leginkább Andrzej Paczkowski *Fél évszázad Lengyelország történetéből* című művével állítható párhuzamba, mind érényei, mind hiányosságai tekintetében. A Rákosi-rendszer és az 1956-os forradalom történetében jártas hazai kutatók számára főleg azok a fejezetei hoznak újat, melyek Magyarország sorsát az amerikai külpolitika, illetve a szovjet gazdasági expanzió kontextusába helyezik. A nyugati szakirodalom szemszögéből nézve többek között az képez benne elméleti jelentőségű újdonságot, hogy aprólékosan dokumentálja: Kelet-Európa „szovjetizálása”, a demokratikus intézmények szisztematikus aláásása nem csupán 1947-ben, a Marshall-terv meghirdetése nyomán kezdődött

meg, hanem már jóval korábban; a nyugati hatalmak számára Magyarország a szovjet megszállás kezdetétől fogva zárt területté vált. Politikaelméleti szempontból azonban a könyv inkább csak kezdeményezésként értékelhető, mivel talán kissé túlságosan is gazdag a részletek, események felsorolásában, hosszabb elemzésre a bevezetőn és a végső konklúzióon kívül kevés példát látunk. Másfelől viszont az események aprólékos rekonstrukciója folytán a mű jobbára mentes a tárgyi tévedésektől (a Standard-ügyet az addigra már kivégzett Rajkkal összefüggésbe hozó utalás kivételesnek tekinthető). A mű stílusa olvasmányos, bővelkedik a korabeli politikusoktól származó színes és szókimondó idézetekben, melyek nemegyszer többet árulnak el a nagyhatalmi vezetők szándékairól és nézeteiről, mint a hivatalos egyezmények és jegyzőkönyvek. (*Borhi László: Magyarország a hidegháborúban. A Szovjetunió és az Egyesült Államok között, 1945–1956. Budapest: Corvina, 2005*)

Szalontai Balázs

történész

Mongolia International University, Ulanbator

A Dante-kódex

hasonmás kiadásáról

A magyar dantisztika egyik régi és vitatott kérdése: vajon a Budapesti Egyetemi Könyvtárban őrzött, nagyon értékes, úgynevezett Dante-kódex mikor és hol keletkezett, hogyan került Budára, és valóban a Corvinák között őrizték-e?

Ezekre a kérdésekre ad most egy lehetséges választ az a kétkötetes munka, amely a Szegedi Egyetem és a Veronai Egyetem közös szerkesztésében és kiadásában látott napvilágot. Ez a nagyalakú mű igazi kuriózum a világ és elsősorban a magyar tudományosság

történetében, hiszen valamikor, de nem sokkal Dante Alighieri halála (1321) után másolták pergamenre benne az *Isteni színjáték* mindhárom részét (canticáját). Egyediségét ezenkívül pedig még az is mutatja, hogy a gazdagon díszített és iniciálékkal bőven ellátott kötetben ismeretlen művész által készített 94 művészi miniatúra és öt tollrajz található.

A kötetek szerkesztői, Pál József (Szegedi Tudományegyetem) és Gian Paolo Marchi (Veronai Tudományegyetem) az első kötetben azokat az olasz nyelvű tanulmányokat közölték (magyar és angol absztrakttal), amelyek próbálják megfejteni a *Codex Italicus I* néven ismert mű eredetét, illusztrációinak készítő-

jét és Budára kerülésének (valamint vissza-kerülésének) történetét és körülményeit.

A második kötet az igazi újdonság, hiszen ez jó minőségű fotómásolatban magát az egész kódexet tartalmazza. A török szultán, II. (Nagy) Szulejmán által 1521-ben Törökországba vitt, és a Topkapi Szeráj alagsorába került kötet a többi elhurcolt zsákmánnyal együtt hihetetlen károkat szenvedett. A gyönyörű díszítéseket és miniatúrákat azonban (az 1877-ben szultáni adományként visszakerült) kötetben az 1990-es években budapesti papírr Restaurátoroknak sikerült megmenteni, s ezzel a kódex kivételes értékét nemcsak megőrizték, hanem jelentőségét még növelték is.

Az első kötet tanulmányai néhány igen lényeges és új megállapítást tartalmaznak. Pál József tanulmányában például összegzi azokat a vonatkozásokat, amelyek Dante műveiben Magyarországra vonatkoznak. Külön kiemeli Martell Károly pozitív említését a *Paradisom* VIII. énekében, valamint azt, hogy az egyetemes birodalom, a világmonarchia eszméje iránt elkötelezett Dante úgy beszél Magyarországról, mint amely annak szerves része. Érdekesnek tartjuk Pál József tanulmányában azt is, hogy szerinte Babits Mihály fordítói munkájában valószínűleg felhasználta Benedetto Croce esztétikai megállapításait és Dante-könyvének szellemiségét.

A tanulmányok olasz és magyar szerzői további érveket keresnek és sorakoztatnak fel a budapesti kódex keletkezésével kapcsolatban. Prokopp Mária (az esztergomi Botticelli-freskóra vonatkozó elképzelése után) egy újabb, igen merész hipotézissel áll elő. A neves művészettörténész ugyanis, miután sorra veszi az összes érvet amellest, hogy a kódex Velencében keletkezett, azt fogalmazza meg, hogy a kódexben található miniatúrákat Nagy Lajos király magyarországi mű-

helyében is készíthette valaki. Ezzel az álláspontjával azonban egyedül maradt, mert a kötetben erre senki sem reagált.

Giorgio Fossaluzza tanulmánya viszont a kódexről és miniatúráiról rendkívül figyelemre méltó megállapításokat tesz. Ő a hagyományos, Berkovits Ilona-féle felfogás (eredetileg 1928-ban keletkezett disszertáció megállapításai) mellett érvel, amely szerint a mű velencei miniatúrákkal van illusztrálva. Fossaluzza meggyőző érvekkel (és képekkel) szolgál arra nézve, hogy a kódex Andrea Dandolo dózse uralma, azaz 1342 körül egy velencei *scriptorium*ban készült. A szöveg másolója és az illusztrációk számára készített, velencei dialektusban írt instrukciók szerzője szorosan együttműködött, ők ketten jól ismerhették a dantei művet, míg a miniatör nem, ő csak az előírt szöveget ábrázolta. Az elbeszélő, narratív jellegű illusztrációk velencei eredetére számos képi illusztrációt mutat be, amelyek a velencei eredetet igen erőteljesen valószínűsítik. Nem beszél azonban arról, amit a XIX. században Pulszky Ferenc gondolt, hogy a miniatúrák „Giotto iskolájának hatása alatt” készültek volna. Új elem viszont Fossaluzza értelmezésében annak kifejezett hangsúlyozása, hogy az illusztrátor bolognai-padovai stílusú és ízlésű, Velencében dolgozó művész lehetett.

Egy másik olasz tudós, Michelangelo Zucarello viszont talán még ennél is érdekesebb megállapításokat tesz, most már az eredeti Dante-szövegre vonatkozóan. Végigolvasva az *Isteni színjáték*nak a budapesti kódexben található teljes szövegét, kimutatta, hogy ebből a változatból 2643 sor, azaz az eredeti dantei szövegnek majdnem 20 %-a hiányzik. Ez már az ókori, klasszikus szövegeknél is előfordult (gondoljunk csak Platón esetére, akinek – a másolók „jóindulatának” köszönhe-

tően több műve maradt fenn, mint amennyit valójában írt). Zuccarello a szövegkikhagyásokat tudatos választásnak tartja. Olyan tercínák maradtak ki (olykor akár harminc tercina, tehát majdnem száz sor is egy énekből), amelyeket a másoló a fő gondolatmenethez nem tartott feltétlenül szükségesnek. Így kimaradtak a hasonítások („come...così”), a pokol bugyrainak részletezése, bibliai vagy mitológiai leírások, nehezen megfeythető teológiai vonatkozások, a szimbolikus nyelven írt próféciaák és a toszkán krónika számos eseménye, amit a velencei másoló talán a Velencei Köztársasághoz túlságosan is távolinak vélt. Így érthető, hogy a budapesti *Codex Italicus I* nem szerepelhet az Enrico Malato által Dante-monográfiájában felsorolt *Isteni színjáték* alapszövegei között.

Különleges érdekessége az első kötetnek az a rekonstrukciós munka, amit az eredeti kódex üresen maradt lapjain található szöveggel kapcsolatban végzett el Domokos György. A kódex végére beírt életbölcseleti kérdések ugyanis sokáig nem képezték a kutatás tárgyát. Domokos György ezeket a bejegyzéseket Albertano da Brescia *Liber de Amore* című könyvével hozza összefüggésbe, kimutatja azok szerzőségét, elemzi a párhuzamosan latinul és

velencei dialektusban írt szöveg nyelvi jellegzetességeit. Azon túl azonban, amit megállapít, hogy ugyanis a hasonló forrásai vagy szisztematikussága miatt került volna ide ez a szöveg, mi úgy véljük, hogy éppen az életbölcseisége miatt gondolhatta valaha úgy az, aki beírta a szövegeket, hogy illik az erkölcsi tartalmakkal teletűzdelt *Isteni színjáték*hoz.

S végül, az első kötet végén Fabio Forner és Paolo Pellegrini hatalmas munkával helyreállította a kéziratban fennmaradt *Codex Italicus I* teljes szövegét, és átírta azt filológiai-lag pontos formában.

A kötetek kiadása a világ dantisztikai irodalmának fontos eseménye. A hazai dantisztika is gazdagodott vele, mert tovább szélesítette azoknak a körét, akik a magyarországi Dante-kutatások iránt külföldön is egyre fokozottabban érdeklődnek. Egyúttal felhívta a figyelmet a hazai dantisztika számos, nemzetközileg is értékelhető eredményére. (*Dante Alighieri: Commedia, Biblioteca Universitaria di Budapest, Codex Italicus I. szerkesztők: Gian Paolo Marchi – Pál József. I–II. Verona: Szegedi Tudományegyetem–Università degli Studi di Verona, 2006*)

Szabó Tibor

filozófus, Debreceni Egyetem Politológia Tanszék

A modern francia spiritualizmus forrásvidéke

Horváth Gizella: Maine de Biran.

Egy filozófus életútja

Maine de Biran, az 1766 és 1824 között élt francia bölcselelő neve még a filozófia történetében járatos magyar olvasóközönség előtt is meglehetősen ismeretlenül cseng. Egyetlen terjedelmesebb szöveg olvasható tőle magyar nyelven, az is csupán másfél évtizede; neve

nem szerepel filozófiai kézikönyveink, lexikonjaink zömében, alakját, szellemi teljesítményét pedig csak azok a kevesek ismerik, akik alapos jártasságra tettek szert a francia szellemi élet 1800 utáni történéseinek sorában. Ilyen körülmények között már olvasatlanul is bátor szellemi vállalkozásnak ítéltető Horváth Gizella vállalkozása, aki egy kis kötetben avat be minket Maine de Biran életének eseményeibe és gondolatrendszerének titkiba. Egy ilyen szellemi portrékötet természetes bevezetése a szerző korának, életének, művei